

НАШІ ЮВІЛЕЇ

ДО 90-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЛЕОНІДА АНТОНОВИЧА БИЛЬЧИНСЬКОГО

ОМЕЛЬЧЕНКО Т. А.

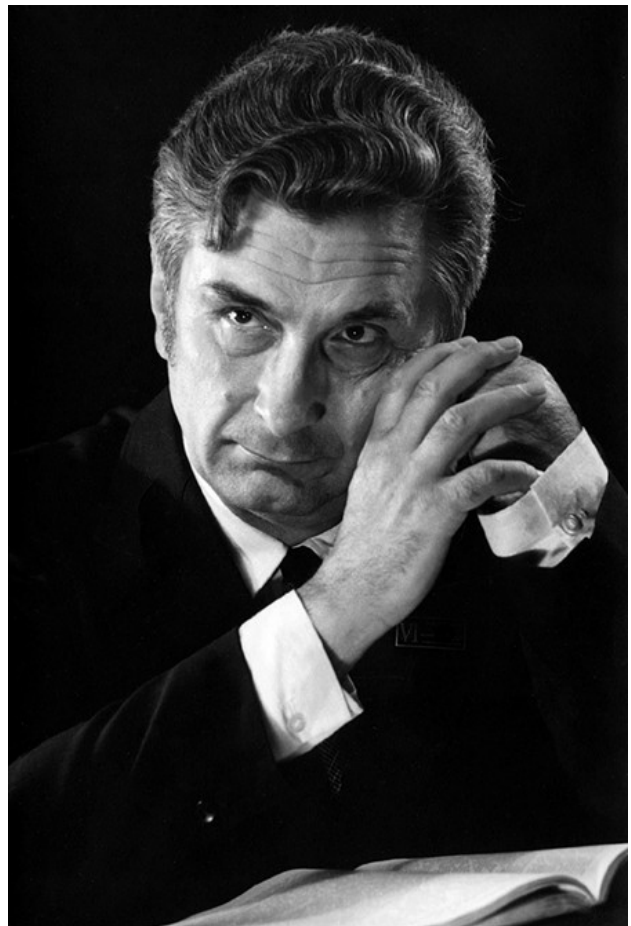
МАЕСТРО ЗВУКА

7 січня 2014 р. видатному майстру звукорежисури, заслуженому працівнику культури УРСР, звукорежисеру вищої категорії Республіканського будинку радіозаписів Національної телерадіокомпанії України, музикознавцю, педагогу, доценту Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського Леонідові Антоновичу Більчинському виповнилося б 90 років від дня народження.

Л. А. Більчинський (1924–2011) більше 50 років свого життя присвятив звукорежисерській справі на Українському радіо, ставши, фактично, засновником української звукорежисерської школи. Від середини 1950-х до початку 2000-х років Л. А. Більчинський здійснив майже 7700 записів, поповнивши ними золотий фонд звукової колекції виконавства і світового музичного мистецтва.

Л. А. Більчинський народився 7 січня 1924 р. у м. Брест (на той час територія Польщі). Його батько здобув вищу освіту у Санкт-Петербурзі як хімік і як скрипаль. Саме він виявив неабиякі музичні здібності сина і став його першим учителем. Почавши заняття музикою ще в трирічному віці, уже в 7 років маленький Леонід грав у дуеті зі скрипалем Ю. Клочком (майбутнім деканом Мінської консерваторії). Загальну освіту він здобув у брестській гімназії. Після смерті батька мати залишилася сама з двома синами – старшим, семирічним Леонідом, та його молодшим братом.

До війни Л. Більчинський устиг закінчити два курси Брестського музичного училища (1939–1941). Незадовго до початку війни до Бреста приїхала на гастролі Мінська оперета, в оркестрі якої не вистачало скрипалів. Професійний рівень юного

Леонід Антонович Більчинський. 1975 р.

Бильчинського-скрипаля був настільки високим, що головний диригент одразу запропонував йому посаду помічника концертмейстера оркестру. Під час німецької окупації (до 1944 р.) Л. Бильчинський працював у цьому оркестрі спочатку в Бресті, а потім у західному Білостоці, куди німці вивезли театр. Протягом цих важких років він, як старший син, був годувальником, опорою і підтримкою своєї родини.

У 1944 р. Л. Бильчинський був мобілізований до лав радянської армії, служив у важкому мінометному дивізіоні. З перебуванням у Сілезії у 1945–1946 рр. пов'язаний один з яскравих епізодів у житті Леоніда Антоновича, що свідчить про його видатне музичне обдарування. Виключно по пам'яті він оркестрував оперу М. Лисенка «Наталка Полтавка» для обмеженого фронтового складу музикантів (скрипки, баян, кілька духових інструментів). Спектакль був поставлений солдатами – артистами Сумського обласного музично-драматичного театру і мав великий успіх серед бійців і місцевих жителів.

Після війни Л. Бильчинський став студентом Київської консерваторії, навчався гри на альті у видатного скрипаля і педагога І. Вакса (учня М. Полякіна). Після від'їзду І. Вакса до Москви він перейшов до класу доцента Б. Фішмана, у якого і закінчив навчання. Одночасно Леонід Бильчинський був студентом історико-теоретичного факультету, слухав курси оркестровки у Г. Таранова, контрапункту – у М. Скорульського, гармонії і сольфеджіо – у Ф. Аерової. Його однокурсниками були Д. Гнатюк, М. Бялик, Н. Герасимова-Персидська, Д. Юделевич, В. Климов та ін.

Закінчивши консерваторію, Л. Бильчинський протягом 1951–1956 рр. поєднував виконавську роботу в оркестрі і викладання скрипки, теорії музики і сольфеджіо в музичних школах Києва. Через деякий час йому запропонували посаду викладача класів квартету й альта на кафедрі струнно-смичкових інструментів Київської консерваторії. У 1970 р. він став доцентом кафедри. Під його керівництвом студенти здобували ґрунтовну професійну підготовку, постійно виборювали почесні місця на міжнародних конкурсах (зокрема, тріо «Колекція Розумовських» у складі родини Супрунчуків), працювали провідними музикантами-оркестрантами у найкращих вітчизняних і зарубіжних оркестрах.

Ще одна риса творчого портрету Л. Бильчинського – його схильність до науково-дослідницької музикознавчої діяльності. У 1955 р. він працював науковим співробітником Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР імені М. Т. Рильського, брав участь у дослідженнях інтонаційної структури народної мелодії та проблеми дуалізму музичних інтервалів за системою П. Барановського і Є. Юцевича. Нотні розшифровки експедиційних фольклорних матеріалів, здійснені Л. Бильчинським (понад 100 українських народних пісень), увели у науковий обіг упорядники музично-фольклористичних збірок М. Гордійчук, З. Василенко, О. Правдюк та ін. Проте через рік, у 1956 р., Леонід Антонович залишив ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, прийнявши запрошення працювати звукорежисером у Національній радіокомпанії України. Цим кроком визначено основний напрям його подальшого творчого життя.

«Літописцем звукової історії української музики, виконавства і культури» назвав Л. Бильчинського український піаніст і науковець, доктор мистецтвознавства Б. Деменко¹. І справді, лише простий перелік записів Л. Бильчинського відтворює розгорнуту панораму історії українського музичного виконавства, починаючи з 50-х років і до сьогодення. Одна з його найперших робіт – запис 1956 року Б. Гмирі у супроводі оркестру народних інструментів під керівництвом М. Хіврича. Він працював над звукозаписами оперної та інструментальної української класики: творами С. Гулака-Артемовського, Д. Січинського, М. Лисенка, М. Леонтовича, Л. Ревуцького,

¹ Деменко Б. В. Увага, – запис! / Б. В. Деменко. – Музика. – 1992. – № 2. – С. 32.

Б. Лятошинського, В. Косенка, П. Козицького, М. Колесси, С. Людкевича, К. Данькевича, Г. Майбороди, П. Майбороди, Ю. Мейтуса, М. Колесси, А. Штогаренка, Г. Жуковського, А. Філіпенка, В. Філіпенка, В. Гомоляки, М. Дремлюги, О. Зноско-Боровського, К. Домінчена, І. Шамо, Ю. Шамо, І. Драго, В. Рибальченка, Я. Лапинського, Г. Таранова, С. Жданова, М. Жербіна, В. Сечкіна, О. Рябова, Ю. Щуровського, Л. Колодуба, Ж. Колодуб, О. Красотова, М. Скорика, В. Губаренка, Є. Станковича, В. Сильвестрова, І. Карабиця, В. Кирейка та ін. Л. Більчинський записав 17 квартетів і 9 симфоній Л. ван Бетховена, 6 симфоній П. Чайковського під керівництвом диригентів І. Блажкова, В. Гнедаша, М. Колесси та ін., здійснив звукозаписи органної і духової музики зі старовинних табулятур, які розшифрували К. Стеценко, М. Скорик, С. Людкевич, М. Степаненко.

Більчинський-звукорежисер працював практично в усіх жанрах – від симфонічної до камерної музики. Надзвичайно обдарований музикант, який мав витончений абсолютний слух, блискучу музичну пам'ять, багатий виконавський досвід, глибоку музичну і загальнокультурну ерудицію, найповніше втілював свої унікальні здібності саме у звукорежисурі.

Виконавці, яких записував Л. Більчинський (серед них і автор цих рядків), мали щастя спілкуватися не просто зі звукорежисером, а з Музикантом з великої літери. Процес запису з ним перетворювався на справжній майстерклас. Ненав'язливо, із властивою йому м'якою, інтелігентною манерою спілкування він давав виконавцям такі влучні вказівки стосовно якості звуковидобування, ритмічної організації матеріалу, побудови фрази, тембральних співвідношень між голосами, партіями, що творив нове забарвлення, починав сяяти новими змістовними гранями. Авторитет Л. Більчинського як звукорежисера був настільки високим, що виконавці прагнули записуватися саме у нього, бо такий процес запису ставав новим етапом пізнання твору, справжньою школою виконавської майстерності.

Під час запису найскладнішого симфонічного чи оперного твору чутливий слух режисера не пропускав жодних текстових неточностей у партії будь-якого інструмента. Наприклад, під час запису у Львівському оперному театрі опери Б. Лятошинського «Золотий обруч» Леонід Антонович виявив за партитурою більше 70 (!) текстових помилок у виконавців опери, яка протягом багатьох сезонів ставилася на сцені цього театру. Це свідчить про його виняткову, феноменальну обдарованість, обізнаність в оркестровці, ґрунтовні знання симфонічної та оперної літератури.

Завдяки записам Л. Більчинського багато творів, ряд виконавців і колективів одержували вітчизняне і світове визнання, престижні нагороди. Починаючи від 1970-х років, його роботи відзначались першими та другими преміями на міжнародному конкурсі «Концертино-Прага». Багато творів, записаних ним, були внесені до Золотого фонду Національної Радіокомпанії України, матрицьовано й видано платівками фірми «Мелодія». Його перші цифрові записи на компакт-дисках п'яти симфоній Б. Лятошинського визнано одними з найкращих у світі.

Назвемо прізвища виконавців, з якими працював Л. Більчинський. Співаки – Б. Гмиря, І. Козловський, І. Паторжинський, М. Роменський, М. Ворвулев, П. Білинник, М. Звездіна, Є. Кибкало, Т. Бем, Е. Томм, М. Гришко, С. Козак, О. Дарчук, К. Огневой, Є. Чавдар, Е. Ялcut, П. Кармалюк, Л. Міссіна, Л. Руденко, В. Козерацький, Б. Руденко, Л. Остапенко, Д. Гнатюк, М. Кондратюк, В. Грицюк, Г. Сухорукова, М. Пікульський, Р. Майборода, А. Кочерга, Г. Ципола, Е. Акрітова, С. Третяк, В. Соколик, Є. Якубович, А. Солов'яненко та ін. Інструменталісти – О. Горохов, В. Червов, І. Штерн, О. Крися, Б. Которович, А. Мельников, В. Кудряшов, Д. Юделевич, О. Криштальський, М. Крушельницька, В. Сечкін, М. Сук, М. Ржанов,

О. Александров, М. Сильванський, С. Сильванський, Р. Лисенко, Н. Деренівська, Б. Деменко, В. Єресько, С. Скринченко, М. Петухов, С. Шабалтіна, Н. Толпиго, Т. Омельченко, В. Бесфамільнов та ін.

Л. Бильчинський здійснював і записи симфонічних оркестрів під орудою диригентів Б. Лятошинського, Н. Рахліна, О. Климова, К. Сімеонова, А. Полякова, С. Турчака, В. Кожухаря, Є. Шабалтіної, О. Рябова, М. Хіврича, М. Колесси, В. Блажкова, А. Шароєва, В. Гнедаша, С. Литвиненка, А. Власенка, В. Сіренка та хорових колективів під керуванням Г. Верьовки, Е. Скрипчинської, М. Мінківського, Ю. Таранченка, Г. Куляби, А. Авдієвського, М. Кречка, В. Мальцева, В. Іконника, П. Муравського та ін.

Серед багатьох інструментальних записів Л. Бильчинського є усі скрипкові твори Н. Паганіні, зокрема й рукописні, у виконанні професора О. Горохова. Знаменно, що саме завдяки аудіозаписам, здійсненим у студії Л. Бильчинського, випускник Московської консерваторії Олексій Горохов здобув визнання серед українських музикантів і був запрошений викладати до Київської консерваторії.

І ще один приклад видатних досягнень Бильчинського-звукорежисера. Через надзвичайно великий динамічний діапазон голосу народного артиста СРСР А. Солов'яненка, запис його виконання ставав нездійсненим завданням для багатьох звукорежисерів. І саме Л. Бильчинський за чотири роки до смерті артиста встиг здійснити якісні записи голосу видатного співака. Таким чином, ті аудіозаписи А. Солов'яненка, які ми чуємо в ефірі, народилися у звукорежисерській майстерні Л. А. Бильчинського.

Зауважимо, що майже піввікова звукорежисерська діяльність Л. Бильчинського відбувалася у «доцифрову епоху» – у період магнітофонів і магнітофонних плівок. Сучасна комп'ютерна техніка звільнила звукорежисера від необхідності працювати з матеріальними носіями, а Леонід Антонович усе життя мав справу з плівками й великими бобінами. Після запису наступав процес монтажу, який вимагав від звукорежисера копіткої праці: у своїй монтажній студії Республіканського будинку звукозаписів Л. Бильчинський «чаклував» на двох величезних магнітофонах, за допомогою ножиць і клейової стрічки примудрявся «врізати» навіть окремі ноти, створюючи найкращий з можливих варіантів запису.

Від 1994 р. Л. Бильчинський за сумісництвом викладав звукорежисуру студентам Інституту театрального мистецтва імені І. Карпенка-Карого, а 2002 р був обраний почесним президентом об'єднання виробників фонограм при Національній Спільноті композиторів України. Серед його учнів – знані нині в Україні звукорежисери Ю. Вінник, Т. Вінницька, М. Дідковський, А. Мокрицький, Т. Скотникова, В. Щелковський та ін.

Багатогранність творчої натури Л. Бильчинського яскраво втілилася в багатьох його оркестровках і перекладеннях для камерного і симфонічного оркестрів, аранжуваннях для різних інструментів¹. Серед них – «11 етюдів у формі старовинних танців» для фортепіано В. Косенка і фортепіанні Прелюдії ор. 11 О. Скрябіна, записані до фонду Українського радіо Державним симфонічним оркестром під керівництвом В. Сіренка. У своїй статті «До питання інтерпретації творів В. С. Косенка» Л. Бильчинський зазначав: «Двічі записуючи цей цикл («11 етюдів у формі старовинних танців» В. Косенка – Т. О.) у виконанні Марії Крушельницької та Ольги Ліфоренко <...> я відчув, що його зміст значно ширший і виходить за межі можливостей одного

¹ Л. Бильчинський здійснив транскрипції для баяна з оркестром Концерту *фа мажор* для клавiру з оркестром Й. С. Баха, Сонати для двох фортепіано В. А. Моцарта – Е. Гріга, *Largetto* й *Allegro* для двох фортепіано В. А. Моцарта, які виконував і записав на радіо народний артист УРСР В. Бесфамільнов.

інструмента; за змістом і багатогранністю, навіть за формою письма і голосоведіння, – це є клавіри оркестрових творів. Саме тому після вдалої спроби оркестровки “Гавоту” я здійснив оркестровку всього циклу»¹. Ці слова Л. Більчинського свідчать про надзвичайну глибину розуміння ним музичного твору, про оркестровість його мислення, унікальний тембровий слух, про потяг до композиторської творчості.

Розповідаючи про Л. Більчинського, не можна не згадати про його майстерність настроювати фортепіано. У важкі повоєнні роки, під час навчання в консерваторії, це ремесло годувало його родину. (див. спогади Л. Більчинського в додатку). З роками Л. Більчинського, зважаючи на його величезний досвід настроювача і глибокі теоретичні знання (він одним із перших використав принципи варіаційного настроювання музичних інструментів за системою П. Барановського і Є. Юцевича), було визнано майстром цієї справи. Протягом усіх років своєї звукорежисерської діяльності він був незмінним настроювачем студійних роялів у Будинку звукозапису Національної телерадіокомпанії України.

Учні, друзі й колеги Л. А. Більчинського пам'ятатимуть його як людину виняткової скромності і душевної щедрості, яка володіла даром самовіддачі і творення добра всім, кому була потрібна допомога, підтримка, професійна консультація. Леонід Антонович мав рідкісну здатність відкривати таланти, умів радіти цьому і завжди прагнув усіляко допомагати талановитій людині зміцнитися, повірити в себе.

Л. А. Більчинський помер 12 липня 2011 р. на 88 році життя. Він залишив після себе невичерпні скарби зафіксованих ним музичних шедеврів і золотий розсип знань, які формували музичну культуру кількох поколінь музикантів. Він заповідав виконавцям: «Грайте так, щоб вас можна було записати».

Додаток.

ЗІ СПОГАДІВ ЛЕОНІДА БІЛЬЧИНСЬКОГО²

Нам усім у ті важкі повоєнні роки, крім занять у консерваторії, доводилося заробляти на життя, хто як і чим міг. Ігор Наумович Шамо зі своїми постійними партнерами Д. Шейніним (скрипка) і Л. Зайдерманом (ударні) вечорами грали у ресторані на вулиці Володимирській (тоді Короленка) поблизу Золотих воріт (вдень це була дієтична їдальня).

Як він (Ігор Шамо – Т. О.) довідався, що я вмю настроювати фортепіано, мені невідомо, але раптом запросив мене настроїти ресторанне піаніно, хоча сам він грав переважно на акордеоні, який був на той час дуже модним інструментом. Я відремонтував і настроїв інструмент, піаніно стало мов нове, одержав гонорар за домовленістю, мене нагодували, ще й з собою дали (я жив тоді у гуртожитку).

Минуло не більше місяця – він знову запрошує повторити настроювання. Я був страшенно здивований: адже за такий короткий час інструмент не міг розстроїтись, але Ігор Наумович сказав адміністрації ресторану, що «так треба». І так тривало досить довго, до того часу, поки я не влаштувався на постійну роботу настроювачем у хореографічне училище і музичну школу педагогом. Ось таким чином у той важкий час мої колеги підтримували один одного.

¹ Більчинський Л. До питання про інтерпретацію творів В. С. Косенка / Л. Більчинський // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х. До 100-річного ювілею / ред.-упоряд. К. І. Шамаєва. – К., 1996. – С. 51–53.

² Інтерв'ю з Л. Більчинським розшифрувала автор статті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бильчинський Л. До питання про інтерпретацію творів В. С. Косенка / Л. Бильчинський // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х. До 100-річного ювілею / ред.-упоряд. К. І. Шамаєва. – К., 1996. – С. 51–53.
2. Бильчинський Л. Полікарп Павлович Барановський. Спогади. – ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Наук. Архівні фонди рукописів та фонозаписів. – Ф. 14, колекція 5.
3. Вахрамєєва Р. Штрихи до портрета. Чаклун звукозапису / Р. Вахрамєєва // Хрещатик. – 1995. – 17 жовтня.
4. Деменко Б. В. Увага, – запис! / Б. В. Деменко. – Музика. – 1992. – № 2. – С. 32.
5. Дьяченко В. В. Творческая деятельность украинских звукорежиссеров на примере Киевского дома звукозаписи Национальной радиокompании Украины 1960–1980 гг. [Електронний ресурс] / В. В. Дьяченко // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Режим доступу: <http://jurnal.org/articles/2013/iskus5.html>
6. Зінченко Н. Гармонія / Наталя Зінченко // Хрещатик. – 2003. – № 17, 28 травня.
7. Кузик В., Луганська К. Бильчинський Леонід Антонович / В. Кузик, К. Луганська // Енциклопедія сучасної України / НАН України. – Т. 2. – К. : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2004. – С. 192–193.
8. Луганська К. Д. Бильчинський Леонід Антонович / К. Д. Луганська // Українська музична енциклопедія / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Т. 1. – К., 2006. – С. 602.